

КРЕДИТНИЙ РИЗИК ТА ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ПІД КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Розглянуто теоретичні аспекти кредитного ризику та особливості формування резервів під кредитні операції банку. Досліджено проблеми формування резервів комерційними банками під кредитні операції та шляхи їх вирішення

Постановка проблеми. Банківська діяльність нерозривно пов'язана з ризиком. Кожен комерційний банк вирішує проблему максимального прибутку за оптимального рівня ризику. Особливо важливим є своєчасне виявлення, попередження та мінімізація банківських ризиків в період фінансової кризи, оскільки банківська система є досить ослабленою.

На сьогодні домінуюче положення серед всіх можливих ризиків для вітчизняних банків посідає кредитний ризик. У зв'язку з погіршенням фінансового стану позичальників та неможливістю розрахуватись за власними зобов'язаннями перед комерційними банками, останні повинні вживати відповідних заходів щодо мінімізації кредитних ризиків та підтримки стабільності діяльності.

Найважливішими інструментами в управлінні кредитним ризиком виступають методи лімітування, диверсифікації та створення резервів під кредитні операції комерційних банків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам визначення та вимірювання кредитного ризику присвячено багато наукових праць зокрема, таких авторів як Л.О. Примостка, М.І. Савлук, В.В. Платонова, М.А. Рогова, І.М. Кривцун [1,3] та інших вітчизняних та зарубіжних авторів, у яких містяться як теоретичні, так і практичні рекомендації щодо управління кредитним ризиком комерційного банку.

Метою даної статті є систематизація різноманітних банківських ризиків, пропозиція ефективних теоретично та методично обґрунтованих заходів щодо їх мінімізації та наслідків впливу на діяльність банку, а також вирішення проблемних аспектів щодо формування резервів під кредитні операції в період фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу. Ефективне і стабільне функціонування банківської системи в умовах розвитку глобалізаційних та інноваційних процесів нерозривно пов'язане з вирішенням проблеми підвищеного ризику. Жоден банк не в змозі максимізувати свої прибутки та подолати конкуренцію без ефективної системи управління ризиками. Необхідність якісної та кількісної оцінки ризиків виникає внаслідок наявності нерозривного взаємозв'язку між очікуваним прибутком та рівнем ризику, на який наражається комерційний банк. Саме тому існує необхідність точного визначення, вимірювання та аналізу ризиків, пов'язаних з функціонуванням будь-якого комерційного банку та системи в цілому.

Стратегія управління банківськими ризиками має на меті забезпечити в кінцевому результаті прийняття рішень про доцільність чи недоцільність укладення угод з врахуванням оцінки виявлених ризиків та можливості їх мінімізації.

Банківській діяльності притаманний широкий спектр ризиків, які пов'язані як і зовнішнім, так і з внутрішнім середовищем.

Поняття "ризик" в економічній літературі вживається досить часто і носить багатогранний характер. Одне із визначень характеризує ризик ймовірність того, що очікувана подія не відбудеться або відбудеться з певними відхиленнями, що, зрештою, призведе до небажаних наслідків [3]. Що стосується більш конкретних визначень ризику, то вони залежать від галузі економіки.

Ризик з точки зору банку – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) чи непрямими (накладення обмежень на здатність організації досягати своїх бізнес-цілей). Зазначені обмеження стримують здатність банку здійснювати свою поточну діяльність або використовувати можливості для розширення бізнесу.

Ризик з точки зору Національного банку – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [4].

Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківських діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку.

Вивчення сутності кожної із функцій управління банківськими ризиками вимагає дотримання законодавчих вимог, а також визначення найбільш сприятливої системи управління банківськими ризиками.

Діяльність ризик-менеджменту направлена на пошук альтернатив, розробку дієвого механізму управління кредитним ризиком та визначення достатності розроблених процедур. Адже саме від цього залежить якість кредитного портфелю банку.

Суттєвим є визначення основних методів управління кредитним ризиком та використання їх в практичній діяльності. До них належать:

на рівні кредитного портфелю –

а) диверсифікація;

б) лімітування;

в) створення резервів;

на рівні окремого позичальника –

а) аналіз кредитоспроможності;

б) аналіз та оцінка кредитного проекту;

в) визначення оптимальних умов кредитування;

г) документування кредитних операцій;

д) контроль за джерелами погашення боргу.

Банки повинні дотримуватись вимог щодо обмеження концентрації кредитних вкладень при спрямуванні коштів в ризикові проекти.

Концентрація – процес протилежний до диверсифікації. Він являє собою зосередження значної частини кредитних ресурсів в одному кредитному проекті (галузі, регіоні). Банк наражається на небезпеку, якщо зосереджує велику частину коштів в певному кредитному проекті і тим самим прямо залежить від нього.

Класифікація та управління концентрацією кредитних вкладень здійснюється по наступних напрямках:

– галузева (рівень ризику галузі враховується при здійсненні оцінки класу позичальника);

– географічна (може включати в себе обмеження кредитування нерезидентів та спрямування значних обсягів коштів за кордон);

– на одного позичальника;

– по споріднених позичальниках (повинен здійснюватись жорсткий контроль по спільному економічному ризику);

– по інсайдерах.

Лімітування, як метод управління кредитним ризиком, являє собою встановлення максимально допустимих розмірів наданих кредитів.

Створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями надає комерційним банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог, що носять обов'язковий характер.

Процес формування резерву починається з оцінки якості кредитного портфеля банку – класифікації кредитів[5].

В період фінансової кризи у зв'язку з незадовільним обслуговуванням боргу та пониженням класу позичальників банки змушені формувати значні обсяги резервів, що негативно впливає на фінансовий стан банку[2] (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка обсягів сформованих резервів під активні операції комерційними банками

Назва показника	Роки (станом на 31.12)						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість зареєстрованих банків (од.)	182	179	181	186	193	198	198
Загальні активи (млн.грн.)	67774	105539	141497	223024	353086	619004	973332
Резерви за активними операціями банків (млн.грн.)	3905	5355	7250	9370	13289	20188	48409
в т.ч. резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	3575	4631	6367	8328	12246	18477	44502
Відсоток виконання формування резервів (%)	93,3	98,2	99,7	100,1	100,1	100,0	100,1

За сукупними даними комерційних банків України щодо обсягу активних операцій та сформованих резервів видно, що частка резервів в загальних активах станом на 01.01.2009 р. складає 4,97 %, що на 1,71 % більше в порівнянні з 2008 р., але на 0,79 % менше порівняно з 2003 р. Отже, спостерігається тенденція до збільшення частки резервів в загальних активах банків. Обсяг резервів порівняно з 2003 р. зріс майже в 12,5 разів. При цьому обсяг активів зріс майже в 14,5 разів [2].

Неплатоспроможність позичальників може носити як тимчасовий, так і постійний характер.

Типовою ситуацією виникнення неплатоспроможності навіть найбільш надійних позичальників стало отримання валютних кредитів в банку, зокрема у доларах США. Позичальники, у яких відсутня валютна виручка несуть значні витрати по обслуговуванню боргу. На сьогодні, фізичні та юридичні особи, які отримали іпотечні кредити в іноземній валюті несуть великі фінансові труднощі, а деякі взагалі знаходяться в стадії банкрутства. Це спричинено двома основними факторами: по-перше, зріс курс іноземної валюти, по-друге, у зв'язку з падінням цін на нерухомість наданого забезпечення недостатньо для покриття всієї суми боргу. Банки, як правило, оформлюють заставу у двохкратному розмірі суми кредиту. Як результат – занадто високі відсотки, з якими позичальник не в змозі впоратись, з одного боку, та неможливість банку здійснити реструктуризацію боргу у зв'язку з недостатнім обсягом забезпечення з іншого боку.

Вирішенням даної проблеми може стати послаблення вимог до забезпечення комерційними банками. Це, в свою чергу, послабить тиск на позичальників.

Ще одним із шляхів вирішення проблеми формування комерційними банками значного обсягу резервів є використання практики операцій з векселями. Якщо у позичальника-юридичної особи недостатньо на сьогоднішній день обігових коштів для обслуговування боргу він може видати вексель. Банк враховує даний вексель, розповсюджуючи на нього забезпечення. Коли клієнт отримує виручку від реалізації продукції він гасить відсотки і тим самим уникає виникнення простроченої заборгованості та формування резервів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Негативний вплив світової фінансової кризи на банківську систему України сприяв перегляду діючих механізмів виявлення та мінімізації кредитних ризиків. Вирішальна роль в підтримці банківського сектору належить Національному банку. Комплекс заходів, вжитих ним для підтримки фінансових установ, сприяв покращенню діяльності вітчизняних банків, проте він потребує подальшого дослідження та вдосконалення. Саме тому детальний аналіз факторів кредитного ризику та пошук підходів реалізації банківськими установами кредитної політики дасть можливість підтримки їх Національним банком та сприятиме вирішенню даних проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Кривцун І.М.* Управління ризиками комерційного банку / І.М. Кривцун, О.І. Кутник // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 104-108
2. Основні показники діяльності банків України на 01.01.2009 р. // Вісник НБУ. – № 3. – 2009. – с. 48.
3. *Примостка Л.О.* Управління банківськими ризиками: навч. посібн. / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2007. – 616 с..
4. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління НБУ № 361 від 02.08.2004 р. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>
5. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Постанова Правління НБУ № 279 від 06.07.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>